

BERMEN EN BEZEMSTELLEN

Startdag JNM NWB

1. Inleiding

Waarom bermen bestuderen *cool* is

Ten eerste vind je bermen **overal**. Je hoeft niet lang te fietsen naar een veraf gelegen natuurgebied: nee, de kans is groot dat je zodra je de deur uitgaat al pardoes met je voeten in een berm staat. Ook als je tijdens een fietstocht op iemand moet wachten of wanneer je vrienden te laat zijn op een afspraak (of misschien ben jij wel te vroeg): met een berm in de buurt verveel je je nooit. Haal gewoon je veldgids boven: er is werk aan de winkel!

Ten tweede is het altijd fijn om te **genieten van het harde studiewerk** dat je verricht hebt. Daarom is het ook veel leuker om bermplanten te determineren: eenmaal je deze kent, zie je ze overal en wandel je vrolijk door de straten in de wetenschap dat de bloemen langs de weg voor jou geen geheimen meer hebben.

Ten derde zijn bermplanten vaak ook **niet zo moeilijk** te herkennen. We hebben het al eerder gezegd: het gaat om soorten die je veel terug zal zien en daarom is het aantal dus ook eerder beperkt. Je hoeft dus helemaal geen uren lang krom gebogen over je boeken te zitten om jezelf bermexpert super-de-luxe te kunnen noemen. Met een beetje goede wil kom je al heel ver.

Waarom bermen belangrijk zijn

Zoals je weet, wordt Vlaanderen doorkruist door heel wat asfaltwegen en bij bijna al deze wegen hoort een berm. Dit zorgt ervoor dat de totale oppervlakte van alle wegbermen samen bijna zo groot is als de totale oppervlakte van alle

erkende natuurrezervaten samen! Je kan je dus wel indenken dat het hier om veel groen gebied gaat.

Bovendien doorkruisen deze wegen heel Vlaanderen en dus zijn de wegbermen interessante verbindingssassen tussen verschillende natuurgebieden. Zowel dieren als planten kunnen ervan gebruik maken om zich te verplaatsen en nieuwe streken te gaan koloniseren. Hiervoor is het belangrijk dat deze wegbermen ecologisch beheerd worden: niet te vaak maaien en het maaisel weghalen. Dan krijgt de grond niet te veel voedingsstoffen en kunnen er kruidenrijke wegbermen ontstaan met een veelheid aan bloemen.

En die bezemstelen?

Eerlijk is eerlijk: bermen en bezemstelen hebben niet zo heel veel met elkaar te maken, maar tijdens ons opzoekwerk kwamen we er wel achter dat heel veel van de plantjes die je in bermen tegenkomt in de Middeleeuwen voor allerlei toverij (of net als bescherming tegen toverij) gebruikt werden. Bovendien was 'bermen en bezemstelen' zo'n leuke alliteratie dat we dit niet konden laten liggen. Na deze tocht zullen jullie dus niet alleen bermexperts super-de-luxe zijn, maar ook nog eens de schrik van alle heksen, spoken en boze geesten!

Als je de bloem van **echte kamille** doormidden snijdt, dan zie je dat er een holte in zit. Deze holte is meteen ook de gemakkelijkste manier om te weten dat je met echte kamille en niet met valse te maken hebt.

Bezemsteelweetje: Echte kamille werd vroeger aan het huis gehangen om heksen weg te houden. Men was er ook van overtuigd dat de geneeskrachtige eigenschappen van kamille enkel werkten als men de plant voor Sint Jan (24 juni) plukte. Daarna zouden heksen 'over de plant wateren'.

De **peen** is gemakkelijk te onderscheiden van de andere witte schermbloemeigen die onze bermen bevolken doordat hij vaak een onvruchtbaar rood of zwartpurper bloemetje in het midden van zijn scherm heeft. Nog gemakkelijker wordt het echter als de plant al bestoven werd: dan trekken de schermstralen zich samen tot een heel herkenbaar 'vogelnestje'.

Waar **duizendblad** zijn naam vandaan haalt, kan je waarschijnlijk wel raden. Kijk maar eens goed naar de bladeren: heb jij zin om ze allemaal te tellen, of zullen we maar gewoon zeggen dat het er een duizendtal zijn?

Bezemsteelweetje: In de Middeleeuwen dacht men dat duizendblad bescherming biedt tegen kwade inbrekers: als je de plant onder de dorpel van het huis neerlegt, zou deze bescherming bieden tegen spoken en de duivel.

Sint-Janskruid werd naar Sint Jan genoemd omdat deze heilige gekruisigd werd. Je ziet hiervan de tekenen nog op de plant: De blaadjes hebben doorzichtige puntjes als je ze naar het licht houdt. Ze lijken geperforeerd, net als de handen van Sint Jan toen hij aan het kruis genageld werd. En als je de gele bloemblaadjes tussen je vingers wrijft, worden je vingers paars-rood van het bloed van Sint Jan.

Bezemsteelweetje: De bijnaam "*jaag den duvel*" geeft aan dat Sint-Janskruid volgens overleveringen vroeger ook wel als afweerkruid werd gebruikt om zich te beschermen tegen hekserij, magie of andere mogelijke gevaren.

Akkerwinde heeft nog een andere, meer tot de verbeelding sprekende naam waar een leuk verhaal aan vast hangt. Zo was er eens een wijnhandelaar die van stad naar stad trok met zijn volgeladen kar. Op een dag kwam hij met zijn kar vast te zitten in de modder en hoe hard hij zijn paard ook aanspoorde: er was geen beweging in te krijgen. De man werd er moedeloos van en toen een vrouw langskwam met de vraag of hij iets te drinken had voor haar, zei hij dan ook: "Zeker. Ik heb hier de beste wijnen, maar zolang mijn kar vast zit, ben ik daar niets mee. Neem maar." Hierop fluisterde de vrouw iets in het oor van

het paard en terstond slaagde het dier erin de kar uit de modder te trekken. De vrouw vroeg toen of het aanbod om te drinken nog steeds geldig was en de handelaar antwoordde “Zeker, maar ik hoop dat u er geen bezwaar tegen hebt uit de fles te drinken, want bekers heb ik niet.” Hierop nam de vrouw een bloem van de akkerwinde en dronk daaruit haar wijn. Op dit moment beseft de man dat hij geholpen was door Maria en daarom wordt akkerwinde ook wel onze-lieve-vrouwe-glazeke genoemd.

Volgens het volksgeloof staan de drie typische V's op de blaadjes van de **rode klaver** voor 'voer voor vee'. Rode klaver werd vroeger namelijk veel gebruikt als voedergewas. Je mag er echter niet te veel van geven aan mannelijke schapen: zij worden daar onvruchtbaar van omdat in rode klaver veel vrouwelijke hormonen zitten.

Bezemsteelweetje: Meestal heeft klaver een driedelig blad, maar als je er eentje met een vierdelig blad zou vinden, dan moet je dat zeker bijhouden. Dit brengt namelijk geluk.

Wist je dat je uit **paardenbloemen** rubber kan halen? Hoewel het winnen van rubber uit paardenbloemen zo'n 13 keer minder efficiënt is dan uit de Braziliaanse rubberboom, zijn er in de voormalige Sovjet-Unie jaren geweest waarin de paardenbloementeel voorzag in 30% van de rubberproductie. De opkomst van het synthetisch rubber heeft echter een einde gemaakt aan dit gebruik van de paardenbloem.

Bezemsteelweetje: Je kan de gedroogde wortel malen als koffie. Als je hiervan dan thee zet, dan kan deze voorspellende krachten teweeg brengen en als je hem naast je bed zet, kan je er geesten mee oproepen.

Als je je geprikt hebt aan een brandnetel, dan kan **weegbree** je hierbij helpen. Als je met de blaadjes over de geprikte plek wrijft, zodat het sap erover stroomt, zal de jeuk snel verdwijnen. Dit werkt zowel met de grote als met de smalle weegbree.

Aan de naam van de **engelwortel** is ook een bijgelovig verhaal verbonden. In de periode van de Middeleeuwen die door de pest geteisterd werd, zou de aartsengel Michaël namelijk in een droom aan een monnik verschenen zijn om hem te vertellen dat de engelwortel als geneesmiddel tegen de pest gebruikt kon worden. Veel pestlijders kauwden op de wortels van deze plant om van hun ziekte verlost te raken.

De bloem van het **vlasbekje** is afgesloten door een onderlip. Daardoor kan de bestuiving alleen gedaan worden door sterke insecten zoals hommels of bijen. Omdat de nectar zich heel diep in het vlasbekje bevindt, blijven hierdoor vooral hommels met een lange tong over. Maar ook hommels met een minder lange tong durven zich al eens aan een vlasbekje wagen: zij bijten hiervoor gaatjes in het spoor om toch aan de nectar te komen.

Leuk trucje: als je de bloem langs de zijkantten samendrukt, vormt er zich een bekje dat opengaat: vandaar de naam!

Bezemsteelweetje: Vroeger maakte men van deze bloemen een aftreksel om kinderen mee te wassen. In de Middeleeuwen geloofde men immers dat ze hierdoor beschermd zouden worden tegen betoveringen.

Fluitekruid wordt zo genoemd omdat je van de holle stengels fluitjes kan maken. Hiervoor moet je de stengel afsnijden onder een knoop (zodat je er niet los door blaast) en halverwege een inkeping maken. Het heeft echter geen zin om deze fluitjes te bewaren, want het duurt niet lang voor er geen geluid meer uitkomt.

Jakobskruid vormt het hoofdvoedsel voor de zebrarups, de larve van de Sint-jacobsvlinder. De rupsen van deze vlinder zijn aangepast aan het eten van jakobskruid en in tegenstelling tot de meeste zoogdieren raken ze er dus niet door vergiftigd. Niet alleen is de rups aangepast aan de plant, de plant heeft zich ook aangepast aan de rups: na vraat vertoont hij namelijk een geweldig herstelvermogen.

Bezemsteelweetje: Jakobskruid zou volgens de legenden ook door elfen gebruikt worden. Ze vliegen met de stengels, net zoals heksen dat doen met hun bezemstelen. In de zeventiende eeuw was John Aubrey er zelfs van overtuigd dat je de stengels kan laten vliegen door de toverwoorden 'Paard en Breidel'. Lukt het jou?

Smeerwortel is een plant die zoveel nectar produceert dat je er ook zelf van kan proeven. Als je het bloempje van smeerwortel of dovenetel plukt, kan je de nectar die onderin de kelk zit eruit zuigen. Naast deze nectar kan je ook de bladeren en de wortels van de smeerwortel eten: de bladeren in beignets, de wortels kan je als asperges bereiden.

Deze plant is echter niet alleen lekker, maar ook geneeskrachtig. Het sap dat je uit de wortels kan halen, zorgt ervoor dat wonden sneller genezen en verzacht verstuikingen en kneuzingen. Daarom werd deze plant ook wel 'wondswortel' of 'heilbeen' genoemd.

Boerenwormkruid werd vroeger door de boeren gebruikt als hun vee last had van wormpjes. Ze gaven dit kruid dan te eten aan hun vee en de wormpjes in

hun darmen verdwenen. Voor mensen, en dan vooral voor zwangere vrouwen en kinderen, kan het kruid erg schadelijk zijn, dus toch maar niet van proeven! Boerenwormkruid heeft ook een speciale geur: mieren, vliegen en muizen houden er niet van. Het kruid kan dus ook dienen als afweermiddel tegen deze 'ongewenste huisdieren'.

Bezemsteelweetje: Volgens een Griekse mythe werd het kruid gebruikt om Ganymedes onsterfelijk te maken, nadat Zeus een oogje op hem had laten vallen.

Vogelwikke heeft zijn naam net als het vlasbekje te danken aan de bijzondere vorm van de bloemetjes. Pluk er maar eens eentje uit de tros en leg het op je vinger. Het lijkt net een klein paars vogeltje!

Bij **bezemkruid** hoort helemaal geen bijgelovig verhaal, maar omwille van de naam alleen al, verdient hij hier toch een vermelding. Deze plant is een invasieve exoot die op het eerste zicht sterk lijkt op jakobskruid, maar als je goed kijkt zie je al snel de verschillen. Zo heeft bezemkruid heel andere blaadjes en is de stengel veel sterker vertakt, waardoor hij erg op een bezem lijkt: vandaar de naam!

Kaardenbol heeft weliswaar stekels, maar is geen distel. Hij behoort zelfs tot een helemaal andere familie. Vogels houden erg van deze plant, want hij draagt erg lekkere zaden. Bovendien vormen de aan de voet vergroeide

bladeren een handig opvangbakje voor dauw en regenwater waarvan meesjes en mussen kunnen drinken. Ook voor insecten is de kaardenbol een leuke plant: solitaire bijen, hommels, zweefvliegen en vlinders komen af op de nectarrijke bloemen en in de winter vinden veel insecten beschutting in de lange holle stengels.

Bezemsteelweetje: Deze plant is niet enkel nuttig voor dieren, maar ook voor mensen. Volgens de legende zouden twee engelen lang geleden in gedaante van gewone mensen naar de aarde zijn gekomen. Zij overnachtten toen bij een arme man die het weinige eten dat hij had met hen deelde. Als beloning gaven ze hem een zak met zaad. De man zaaide dit vol verwachting, maar was erg teleurgesteld toen hij die grote 'distels' zag. In een droom kwamen de twee engelen echter terug en zeiden hem om de bollen naar de markt te brengen en ze te verkopen aan schaaphouders om er hun wol mee te kaarden. Dit werd een groot succes en maakte van hem een rijk man. (Deze plant werd hier ook *echt* voor gebruikt: er zijn zelfs machines op basis van de kaardenbollen gemaakt.)

Berenklauw is een plant die voor de mens niet zo vriendelijk is: zowel de gewone als de reuzenvariant bevatten een sap dat in combinatie met zonlicht rode, jeukende plekken die op brandwonden lijken veroorzaken en als je het in je ogen krijgt, kan je er blind van worden. Insecten vinden deze planten dan wel weer erg leuk: ze bevolken vaak in grote getale de witte bloemschermen van deze planten.

De naam van de **bijvoet** is afkomstig van het feit dat Romeinse soldaten deze plant (meer bepaald het grijze vliesje aan de onderkant van het blad) vroeger in hun

schoenen legden om het marcheren draaglijker te maken. De plant zat dus 'bij de voet'.

Bezemsteelweetje: Als je slaapt met bijvoet onder je hoofdkussen, dan zou deze plant je beschermen tegen nachtmerries.

Het blad van **muskuskaasjeskruid** helpt als je door een bij gestoken bent. Als je direct een blad op de bijensteek legt, dan doet het minder pijn en zal ze ook minder opzwellen.